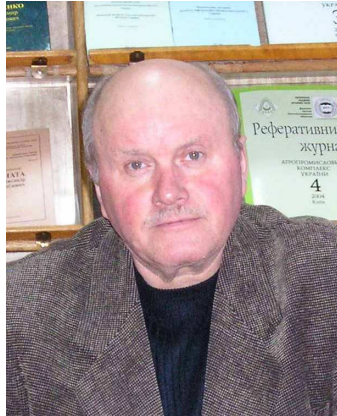

УДК 001.89:631.1(091/092)"19"

Глазунов Геннадій Опанасович,
Зав. сектору маркетингу та
впровадження наукових розробок
ДНСГБ УААН
(м.Київ)

**АНДРІЙ СЛІПАНСЬКИЙ – ВІДОМИЙ РЕДАКТОР
ВИЗНАЧАЛЬНИХ УКРАЇНСЬКИХ АГРАРНИХ ВИДАНЬ
(1928-1933 рр.)**

У статті вперше комплексно розглядається редакторська діяльність професора А. Сліпанського щодо розвитку наукового забезпечення українського сільського господарства на підставі опублікованих періоджерел. Дається аналіз публікацій у журналах "Вісник сільськогосподарської науки та досвідної справи" та "Шляхи соціалістичної реконструкції сільського господарства", які видавалися у 1928-1933 роках, коли їх відповідальним редактором був А. Сліпанський.

В статье впервые комплексно рассматривается деятельность профессора А. Слипанского относительно развития научного обслуживания украинского сельского хозяйства на основании опубликованных первоисточников. Дается анализ публикаций в журналах "Вестник сельскохозяйственной науки и опытного дела" и "Пути социалистической реконструкции сельского хозяйства", которые издавались в 1928-1933 годах, когда их ответственным редактором был А. Слипанский.

The article deals with for the first time in complex the redactor activity of the professor A.Slipansky concerning development of scientific service of the Ukrainian agriculture on the basis of the published primary sources. The analysis of the publications in magazines "Agricultural Science Bulletin And Experimental activity" and "Agriculture Socialist Reconstruction Ways" is given which were issued from 1928 to 1933 years, when their responsible editor was A. Slipansky.

Період розвитку та становлення організованої української аграрної науки в першій третині ХХ сторіччя залишається взагалі мало визначеним. Сьогоднішнім науковцям та громадськості майже невідома інформація про становлення організаційно-наукових структур аграрного напрямку держави, носіїв

сільськогосподарської науки, діяльності науково-публіцистичних органів Наркомату землеробства країни тощо.

Репресований радянською владою професор Андрій Сліпанський (1896-1942 рр.), як показує детальне дослідження, виявився обдарованим вченим-аграрієм. Але на даний момент не існує спеціальних наукових досліджень про його редакторську діяльність.

Завданням даної статті першої про окремий фах вченого-аграрія, полягає у комплексному з'ясуванні редакторської діяльності А.М. Сліпанського щодо розвитку наукового забезпечення українського сільського господарства на підставі першоджерел, тобто аналізу журналів "Вісник сільськогосподарської науки та досвідної справи" та "Шляхи соціалістичної реконструкції сільського господарства", що видавалися наприкінці 1920-х та на початку 1930-х років.

Коротко про долю редактора. Небагата родина Сліпанських, що проживала в селі Ненадиха (нині Тетіївський район Київської області), раділа 23 вересня 1896 року народженню довгожданої дитини. Сина назвали Андрієм. Та невдовзі він залишився сиротою. Хлопчина рано почав батрачити. За кошти місцевої влади талановитий хлопець закінчив сільськогосподарське училище в Дергачах (Харківщина).

Юнак під час навчання на Слобожанщині прилучився до революційних змагань – з 1915 р. був сталим прибічником української партії есерів (УПСР). Скориставшись закликами подій, спричинених поваленням самодержавства, А. Сліпанський брав активну участь у революційному русі. На погляди двадцятирічного хлопчини впливала особиста участь у деяких проблемних партійних заходах. Наприклад, у травні 1917р. він представляв Україну на Всеросійському з'їзді Рад селянських депутатів. Більшовики й надалі не визнавали згаданого зібрання (протокол залишився неопублікованим), може, тому, що В. Ленін та М. Фрунзе рішуче виступали з революційними закликами, але підготовка з'їзду в значній частині російських регіонів фактично проводилася есерами: вони отримали на зібранні значний вплив, провели свої резолюції, заволоділи виконавчим комітетом. Майбутня діяльність обраного виконкому, відзначимо, виявилася незначною [1]. Представники Української комуністичної

партії (боротьбистів), до якої згодом належав і А. Сліпанський, у часи роботи ІУ конференції КП(б)У в березні 1920 р., прийняли рішення про злиття партій (протокол цього конфліктного партійного зібрання вперше опублікований більше ніж через 80 років, аж у 2003 р.). Згаданий партійний форум обрав А.М. Сліпанського делегатом на ІХ з'їзд РКП(б). Андрій Миколайович, вважаємо, щиро вірив, стверджуючи, що "йшов у партію більшовиків, чесно довіряючи цій партії і вважаючи її єдиною партією, яка бореться за інтереси робочих і селян" [2].

Коли завершилася Українська революція, Полтавський губвиконком призначив у травні 1920 р. А. Сліпанського завідувачем земельного відділу. 1921 року він очолював сільськогосподарське управління Київського губвиконкому. З 1923 р. керував губсільсоюзом Київського краю. Восени 1924 року він закінчив Київський сільськогосподарський інститут, присвятивши дипломну роботу проблемам розвитку кооперативного руху в Україні. В 1925-1928 рр. був активним аспірантом Українського інституту марксизму, що діяв у м. Харкові. Андрія Миколайовича Сліпанського признають наукові течії - його ім'я вперше з'являється в академічних довідниках. Відомий діяч того часу М. Яворський підтримав А.М. Сліпанського: за його участю він став викладачем агроелектрономіки в Харківському сільгоспінституті. Незабаром став професором. Добре знав англійську та німецьку мови. Завзято займався аграрною економікою у складі Науково-консультаційної ради Наркомату земельних справ УРСР. Одночасно займав посаду заступника директора Українського науково-дослідного інституту економіки й організації сільського господарства. Наприкінці 1920-х років студенти знайомилися з економічними проблемами аграріїв із книг, автором яких був А.М. Сліпанський, - "Шляхи селянства до нового життя", "Кредит і його роль в розвитку сільськогосподарської України", "Предмет та метод сільськогосподарської економіки" [3].

До початку 1930 років із управлінням аграрною наукою організованим чином вправлявся Сільськогосподарський науковий комітет України. Першими керівниками СГНК України ще за часів української революції були В.Вернадський, потім П. Тутковський, деякий час - С.Франкфурт [4]. З 1919 по 1923 рр. з початку був членом президії, а в останні роки головував -

С. Веселовський. Потім керівництво СГНК України здійснювали певний час В. Ковалевський, а з лютого 1925 р. – М. Вольф. СГНК України, 1926-1927 рр. перебував під пильною увагою державного керівництва України: йшов урядовий пошук сталої структури для керування аграрною наукою країни. У ці роки колишній науковий журнал Наркомату землеробства "Вісник сільськогосподарської науки" взагалі не видавався. СГНК України 1928 р. був розформований, а на його базі була створена Науково-консультативна Рада при Наркоматі землеробства УРСР.

Одночасно почав виходити науковий орган НКЗС УРСР, який став мати нову назву "Вісник сільськогосподарської науки та досвідної справи" [5]. До редакційної колегії входили: головний редактор О. Шліхтер (тільки-но призначений наркомом земельних справ УРСР), В. Качинський, професори О. Соколовський, Б. Паншин, П. Вовк, Б. Рожественський. Непересічні обов'язки відповідального редактора журналу довірили Андрію Сліпанському. За задумами редколегії, метою відповідального редактора було розвивати науку про "мистецтво порозуміння", іншими словами тлумачення текстів, щоб селянський читач зрозумів принципи його інтерпретації смислу, ідеї, концепції тощо, оскільки ще зовсім недавно Всеукраїнське бюро з дослідної справи, приступаючи до видання першого щомісячного часопису "Известия Бюро", констатувало, що "дослідна справа перебувала на перепутті" [6]. Разом з іншими науками, що набувала нова держава, А.М. Сліпанський навчав науковців із села розуміти понятійно-логічний зміст друкованих текстів. За сьогодення згадана наука придбала назву герменевтика [7].

Редакційна колегія вирішила поділитися з читачами про зміну назви журналу наступним чином. Раніше Наркомзем видавав два наукових журнали - "Вісник сільськогосподарської науки" та "Опытное дело". І за змістом статей, і за підбором читачів вони мали багато спільного. На цій підставі й спромоглися відтворити новий журнал як "симбіоз" пошуку багатьох проблем сільського господарства, тобто чистої науки, досвіду, практики, нових завдань тощо. Найважливішим напрямом журналу залишався стан економічної сільськогосподарської бази України, виявлення нових паростків аграрної науки,

що мали зростати на цій базі в різних галузях сільського господарства, у тому числі і в братніх республіках СРСР і за кордоном. Редакція побажала науковцям та практикам сільського господарства як майбутнім читачам нового журналу реалізувати потребу поширення свого оточення, своїх місцевих дослідів і знань, поглиблюючи їх шляхом приєднання до свіжого джерела досягнень локальної та всесвітньої науки з різних напрямів сільського господарства.

Із цього номера під керівництвом відповідального редактора А.М. Сліпанського почався загальний процес опрацювання текстів, підготовлених авторами матеріалів для покращення його змісту, повноти, стилю, словом, ішли підготовка й редагування авторських рукописів для подальшої публікації. Загалом протягом 1928-1929 рр. побачили світ 10 номерів журналу "Вісник сільськогосподарської науки та досвідної справи". Ці видання, як свідчить аналіз публікацій, присвячені новітнім матеріалам з аграрної політики, економіки, кооперації, колективізації, організації сільського господарства, фітотехнії, ґрунтознавству, агрохімії, зоотехнії, механізації, індустріалізації сільського господарства, досвідної справи, а також науковим звітам, хроніці, стану сільськогосподарської науки в СРСР і за кордоном та широкому загалу рефератів. У номері 10-11 за 1928 рік редакція сповіщала, що присвятила часопис окремим проблемам колективізації. Читачів попереджали, що матеріали підготували працівники Українського науково-дослідного інституту економіки й організації сільського господарства, які використали "всі найновітніші відомості". Оскільки опублікувати матеріали окремою брошурою не вдалося, то журнал знайшов форму публікації "в порядку обговорення". Журнал знайшов і форму бібліографії як відповідний напрям наукової і практичної діяльності щодо літератури та рекомендації найкращих аграрних праць у допомогу вченим, історикам та іншим у дослідницьких роботах.

За історичним розвитком любої держави, утому числі й України, яка була в складі Російської імперії, а після революційних змагань 1917–1920 рр. остаточно входила до складу Союзу РСР, кожна країна здійснювала відповідні аграрні реформи, тобто відбувалися державні заходи щодо перетворення умов землеволодіння, форм землекористування та характеру земельних відносин, а в

радянські часи вважалося, що вони мали й класову спрямованість та відповідний зміст залежно від історичної епохи [8]. Підкреслимо, що ленінські розрахунки щодо глибоких змін в економічній і політичній сферах не здійснилися. На завершення 1920 років команда Сталіна перевела будівництво соціалізму на волонтаристський шлях, який породив багато деформацій. Відомо, що політика індустріалізації призвела до певних зрушень в економіці СРСР, у той же час аграрна основа держави діяла, як завжди, не поспішаючи. За узагальненим висновком промисловість та сільське господарство втратили природну взаємозалежність. Для вирішення згаданої проблеми однопартійний диктат радянської влади з 1927 р. розгорнув колективізацію сільського господарства, примусово прискорюючи її до суцільної за короткий термін. Сталінська влада використовувала, як законні, так і репресивні заходи.

У 1931 р. РНК УРСР прийняла рішення про створення Всеукраїнської Академії сільськогосподарських наук [9]. Президентом єдиного координуючого науково-аграрного центру України призначили О. Соколовського. Але найбільшим чином ВУАСГН консолідувалася під управлінням першого віцепрезидента Андрія Сліпанського. На базі колишнього "Вісника..." відбулася зміна загального стилю журналу. Тепер він став називатися "Шляхи соціалістичної реконструкції сільського господарства". Змінився й склад редакційної колегії журналу, до якого входили Т. Білаш, М. Гузіїв, М. Демченко, В. Качинський, І. Чорний, Я. Харченко. Але відповідальним редактором залишався А.М. Сліпанський. Це під його редакторським впливом відбувався розвиток тієї галузі філології, яка поступово займалася вивченням і виданням текстів аграрно-наукових праць із метою їх критичної перевірки, подальшого наукового визначення досліджень. Зауважимо, що науково-видавничий орган поступово змінював і своїх видавників, одночасно покращуючи добір авторів-науковців. З 1930 р. в числі видавників журналу були Український науково-дослідний інститут соціалістичної реконструкції сільського господарства, а восени того ж року – Всеукраїнське товариство аграрників-марксистів та Український науково-дослідний інститут організації соціалістичного сільськогосподарського виробництва та сільськогосподарської економіки, в 1931 р. – Всеукраїнське

товариство аграрників-марксистів та Український науково-дослідний інститут організації соціалістичного сільськогосподарського виробництва. Тираж журналу виріс до трьох тисяч примірників. Із 1932 р. журнал почав виходити як науково-видавничий орган ВУАСГН. Суттєво змінився склад редакції, членами редколегії значилися: Т. Білаш, Р. Бляу, І. Боднар, Ю. Буцький, М. Демченко, П. Коваленко, І. Луценко, І. Мусульбас, Д. Синько, З. Сидоренко. О. Триліський, Я. Харченко, О. Шліхтер. Між тим матеріали публікацій, як і раніше, йшли завдяки впливу відповідального редактора А.М. Сліпанського. Влітку 1932 р. журнал "Шляхи..." почав виходити як орган ВУАСГН разом з Українським науково-дослідним радгоспним інститутом та Українським науково-дослідним колгоспним інститутом. У першому випуску 1933 р. редакція звернулася до читачів із проханням забезпечувати "щільний зв'язок" між журналом та селянством. Останній номер "Шляхів..." (№2-3) вийшов навесні 1933 р., і відповідальним редактором до останнього часопису значився А.М. Сліпанський.

Якщо узагальнити вагомість редакторського шляху професора А.М. Сліпанського, то протягом 1930-1933рр. побачили світ 28 номерів журналу "Шляхи...". А разом "Вісник..." та "Шляхи..." вийшли 38 часописами під його редакційним видавництвом. Однак було б доцільно хоч коротко зазначити авторів та їхні публікації, що зробили певний внесок (розуміємо, що для радянської науки) у розвиток науково-аграрної справи України з проблем аграрної науки, аналізу діючої практики сільського господарства країни тощо. "Вісник...", наприклад, опублікував узагальнену статтю О. Шліхтера щодо розвитку сільського господарства України на порозі другого десятиріччя Жовтневої революції. Ф. Помаленький присвятив свій матеріал принципам землевпорядження. Професор С. Тумановський досліджував питання про роль і значимість капіталовкладень у сільське господарство. О. Павлов аналізував собівартість продуктів сільського господарства. Професор Я. Савченко вивчав перші спроби використання ізюмських фосфоритів. Ф.Сердюк зауважував спроби районування України. О. Волошинов міркував про основні моменти плану осінньої засівної кампанії. А "Шляхи..." аналізували стан боротьби з посухою (П. Коваленко), собівартість продукції в радгоспах (М. Писін), організацію бригад

(Ф. Жевальський, Г. Красношапка), реконструкцію приміських смуг (С. Шостенко), автомобілізацію сільського господарства (М. Квятківський), будівництво МТС по Україні (Л. Леонідов), стан робітничої сили (О. Шульгін), проблеми бурякосіяння (П. Вільховий), кризу молочного господарства за кордоном (А. Сліпанський), планування у сільському господарстві (Я. Малий), проблеми птахівництва (Семещенко), економіку в сільському господарстві (Т. Білаш), реконструкцію сільськогосподарської дослідної справи (М. Левенштам), тракторне господарство України (М. Конусов), стан тваринницької науки (Скалига), кредити за умов колективізації (Г. Розенталь), питання "товаровости" колгоспів (С. Кривицький), роботу комбайнів (Дудник), стан агро-індустріальних комбінатів (О. Комісовський), розподіл наслідків господарювання (І. Дятленко) тощо.

Додамо, що відповідальний редактор приділяв увагу й джерелознавству як допоміжній літературознавчій дисципліні, що вивчала джерела історії та теорію аграрної науки, заходи їх пошуку, систематизації, використання. Публікація в журналах окремих розділів під назвою "Література чи бібліографія" мала особливе значення для історії сільськогосподарського наукознавства.

Вище згадувалося про публікацію книжок А.М. Сліпанського "Кредит і його роль в розвитку сільськогосподарської України" та "Предмет та методи сільськогосподарської економіки". Книги мали значний попит у студентської молоді як навчальні посібники. Але стан політичних поглядів тогочасного суспільства потерпав значних змін, більшовицька влада зламувала свідомість радянської особи. На цій підставі відповідальний редактор визнав подальший стан користування книгами "не припустимим". У зверненні до редакції журналу "Шляхи..." (опубліковано в № 4 від 1932 р.) вказувалося, що книги готувалися в 1927-1928 рр., тому автор визнавав критичність наведених у книгах аргументів (з посилкою на погляди неонародників) і просив надалі згаданими книгами не користуватися.

І все ж радянська держава спотворила долю українця. 2 червня 1933 року А.М. Сліпанського заарештували. Невдовзі виключили з компартії, звинувативши в тому, що він начебто був класово-ворожим елементом, який проліз у партію з

метою контрреволюційної, провокаторської роботи. Ухвалою судової трійки при колегії ДПУ УРСР від 26 листопада 1933 року призначили покарання у виправно-трудовах таборах терміном на п'ять років. Особлива нарада при НКВС СРСР від 21 липня 1937 року продовжила термін покарання ще на п'ять років [2]. Занепад серцевої діяльності припинив життя колись відомого науковця-аграрія, редактора А.М. Сліпанського. Сталася ця трагічна подія 14 лютого 1942 року в таборі під Магаданом (Лист начальника УВС Магаданської області від 8 лютого 2006 р. [неопублікований лист отриманий автором]). Розглянувши додатково матеріали справи щодо репресії А.М. Сліпанського, Верховний Суд УРСР 10 лютого 1961 року відмінив усі рішення стосовно нього як бездоказові [2].

Таким чином, можна дійти до наступного висновку. До початку 1930 років читачам, що працювали у сільськогосподарському виробництві радянської держави, Державне сільськогосподарське видавництво (Держсільгоспвидав) пропагувало більше двох десятків журналів із різних аграрних галузей. Але власне організовану аграрну науку, непростий стан її розвитку представляли лише журнал "Вісник сільськогосподарської науки та досвідної справи" та створений на його базі журнал "Шляхи соціалістичної реконструкції сільського господарства". За наполегливою участю відповідального редактора А.М. Сліпанського згадані журнали найкраще подавали наукову сільськогосподарську інформацію, вплив аграрної науки на стан виробництва тощо. Хоч, зауважимо, редакція може й намагалася певним чином стримувати ідеологічний натиск тогочасних владних структур.

Список використаної літератури

1. *Сельскохозяйственная энциклопедия* / Ред. совет Я.А.Анисимов, Н.И. Вавилов и др. – М. – 1932. – Т. 1. – С. 99.
2. *Справа А.М. Сліпанського*. У 2 т.– Державний архів Харківської області. – Ф. ФР 6452. – Оп. 3.
3. *Сліпанський А.* Кредит та його роль в розвитку сільського господарства України. – Х. – 1928. – 212с.; *Сліпанський А.* Предмет та метод сільськогосподарської економіки. – Х. – 1929. – 76с.; *За* поглиблення сільськогосподарської науки // Вісн. с.-г. науки та досвід. справи. – 1928. – №4. – С. 3-5; *Сліпанський А.* Чергові проблеми українського скотарства // Труди І сесії Наук.-консульт. ради при НКЗС УРСР. 4-7 квіт. 1928 р. – Х. – 1928. – С. 325-356; *Сліпанський А.* Стан сільського господарства Німеччини (початок) // Шляхи соц. реконструкції сіл. госп-ва. – 1930. – № 1. – С. 37-59; *Сліпанський А.* Стан сільського господарства Німеччини (закінчення) // Шляхи соц. реконструкції сіл. госп-ва. – 1930. – № 2. – С. 18-44; *Сліпанський А.* Криза молочного господарства за кордоном // Шляхи соц. реконструкції сіл. госп-ва. – 1931. – № 6. – С. 18-26; *Сліпанський А.* Завдання сільськогосподарської науки в реконструктивний період // Більшовик України. – 1931. – № 16. – С. 46-60; *Сліпанський А.М.* Завдання "Агротехніки" // Агротехніка. – 1932. – № 1. – С. 1-2; *Сліпанський А.* Сільське господарство України до ХУ роковин Жовтня // Шляхи соц. реконструкції сіл. госп-ва. – 1932. – № 10-11; с. 27-64; *Сліпанський А.* Підвищення врожайності – основне завдання першого року другої п'ятирічки // Більшовик України. – 1933. – № 4. – С. 42-66.
4. *Сільськогосподарський науковий комітет України (1918-1927рр.): Збірник документів і матеріалів* /УААН. ДНСГБ; Уклад.: В.А. Вергунов, А.С. Білоцерківська, Б.К. Супіханов, С.Д. Коваленко; Під заг. ред. М.В. Зубця, Ю.Ф. Мельника; Наук. ред. В.А. Вергунов. – К., 2006. – 256 с.
5. *Вісник сільськогосподарської науки та досвідної справи.* – 1928. – № 1.
6. *Бюллетень Народного комиссариата земледелия.* – 1922. – № 13-14. – С. 20-21.
7. *Литературный энциклопедический словарь.* – М, 1987. – С. 127-128.
8. *Український радянський енциклопедичний словник.* – К, 1986. – Т. 1. – С. 25.
9. *Збірник Законів та Розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України.* – 1931. – № 19.